

Соцька А.М.,

доктор юридичних наук, доцент кафедри

ПВНЗ «Європейський університет»

<https://orcid.org/0000-0002-6633-9192>

УДК 342.7:351.74:364.65

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.6>

ВРАХУВАННЯ ПРАВ І ПОТРЕБ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ПРОКУРАТУРУ ТА ПРАКТИЦІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Забезпечення рівного доступу осіб з інвалідністю до усіх сфер суспільного життя є одним із ключових принципів сучасної правової держави, яка зобов'язана створити відповідні умови. Якщо говорити про прокуратуру, то вона є тим інститутом публічної влади, який виконує надважливі функції захисту прав і свобод людини, пов'язані з представництвом інтересів громадянина в суді в законодавчо визначених випадках, наглядом за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян тощо [10]. У зв'язку з цим питання врахування прав і потреб осіб з інвалідністю у законодавстві, яким регламентується діяльність прокуратури, та в практиці його реалізації є важливим і актуальним, особливо в сучасних воєнних умовах.

Стан дослідження питання. Усупереч актуальності задекларованого в цій статті питання воно не було предметом дослідження в наукових працях, відтак потребує вивчення, формулювання відповідних висновків та вжиття необхідних заходів реагування.

З урахуванням зазначеного **мета статті** полягає у детальному аналізі рівня врахування прав і потреб осіб з інвалідністю в законодавстві України про прокуратуру з метою формулювання відповідної наукової позиції та привернення уваги науковців, законодавців і практиків до цього питання.

Виклад основного матеріалу. Усупереч відсутності кількісних та якісних даних стосовно порушення прав осіб з інвалідністю, посягання на їхні права і законні свободи, можна стверджувати, що їх кількість є значною.

Опосередковано зазначене підтверджується, окрім іншого, позицією Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю, який зауважує: 1) на необхідності активізації зусиль з розслідування позасудових страт осіб з інвалідністю під час

повномасштабного вторгнення рф в Україну; вжиття заходів для відновлення гідності жертв і всебічне відшкодування жертвам, у тому числі членам їх сімей і громадам [4]; про те, що під час збройного конфлікту особи з інвалідністю більше піддаються ризику насильства і втрати своїх допоміжних засобів і пристроїв, а жінки і дівчата з інвалідністю стикаються з гендерно зумовленим насильством, жорстоким поведінням і маргіналізацією, підвищеним ризиком торгівлі людьми і примусового шлюбу; 3) що окремих жінок та дівчат з інвалідністю змушують перетинати кордон і вони зазнають насильства, у тому числі сексуального; 4) щодо того, що розлучаються із сім'ями діти, в тому числі діти з інвалідністю, та їх примусово переміщують з територій, контрольованих Україною, на території, контрольовані Російською Федерацією [1].

За таких умов гостро стоїть питання підтримки цієї категорії населення, зокрема й шляхом їх охорони та захисту. У цьому контексті важлива роль відведена прокуратурі – інституту, покликаному захищати права і свободи людини, включно з людьми з інвалідністю, загальні інтереси суспільства та держави [10].

Стаття 131-1 Конституції України, присвячена питанню діяльності прокуратури, не містить норм, які б бодай певною мірою враховували контекст інвалідності. У ній деталізовано повноваження прокуратури, законодавче підґрунтя її діяльності, а також деякі кадрові питання [3].

Своєю чергою, спеціальним законодавчим актом з досліджуваного питання – Законом України «Про прокуратуру» – визначають правові засади організації і діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також система прокуратури України [10]. Важливо зазначити, що особи з інвалідністю згадуються в цьому нормативно-правовому акті виключно в частині питання пенсійного забезпечення прокурорів. Зокрема відповідно до частини дев'я-

тої статті 86 «прокурорам, визнаним особами з інвалідністю I або II групи, призначається пенсія по інвалідності в розмірах, передбачених частиною другою цієї статті, за наявності стажу роботи в органах прокуратури не менше 10 років» [10].

Жодних гарантій доступності діяльності прокуратури для осіб з інвалідністю спеціальний Закон не містить. Водночас у ньому приділена значна увага недієздатним особам, які в переважній своїй чисельності мають офіційно встановлену інвалідність. Так, за змістом Закону України «Про прокуратуру»:

1) прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист (стаття 23);

2) не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка визнана судом недієздатною (стаття 27);

3) не можуть бути членами Конкурсної комісії, відповідальної за організацію та проведення конкурсу на посаду заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, першого заступника та заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, особи, визнані судом недієздатними. Крім того, з причини визнання члена Конкурсної комісії недієздатним його повноваження припиняються достроково (стаття 29-1);

4) прокурор може бути звільнений з посади в разі неможливості виконувати свої повноваження за рішенням суду, яке набрало законної сили, про визнання прокурора недієздатним (стаття 52).

Водночас якщо говорити про зазначені законодавчі норми, то вони в переважній своїй більшості стосуються не прав і потреб осіб з інвалідністю, а, швидше, встановлюють обмеження стосовно таких осіб виконувати ту чи іншу функцію в системі прокуратури.

Принагідно доречно акцентувати на Стратегії розвитку прокуратури на 2025-2028 роки, затвердженій наказом Генерального прокурора від 08 жовтня 2025 р. № 322 [7]. Цей документ, на відміну від Закону України «Про прокурату-

ру», містить низку положень, дотичних до питання інвалідності, а саме:

– добір і призначення прокурорів здійснюються на основі оцінки за об'єктивними критеріями, незалежно від низки ознак, включно з ознакою інвалідності;

– серед стратегічних пріоритетів розвитку прокуратури визначено: 1) поширення формату діяльності доступних сучасних інклюзивних та безбар'єрних громадських приймалень; 2) реалізація Політики впровадження безбар'єрного простору в органах прокуратури України; 3) розроблення і впровадження інклюзивних програм з метою забезпечення доступу працівників органів прокуратури – ветеранів війни до роботи в органах прокуратури з належним урахуванням особливих умов, необхідних для виконання ними своїх обов'язків; 4) підвищення рівня прозорості діяльності прокуратури шляхом забезпечення доступу до інформації, розпорядником якої є прокуратура [7] (у випадку з четвертим положенням незрозумілою є вказівка на доступ до інформації – чи йдеться тут про інформаційну доступність для осіб з інвалідністю?).

Окреслений підхід до імплементації питання інвалідності в законодавство у сфері діяльності прокуратури і, відповідно, в практику його реалізації, вважаємо критично недостатнім.

Можна припустити, що певною мірою проблема може вирішуватися за рахунок гарантій для осіб з інвалідністю, передбачених в міжнародному та національному законодавстві, зокрема в Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», в процесуальному законодавстві, державних будівельних нормах тощо.

Наприклад, забезпечення доступу осіб з інвалідністю до всіх сфер суспільного життя є вимогою статті 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, з урахуванням змісту якої органи прокуратури повинні забезпечувати: 1) фізичну, інформаційну та комунікаційну доступність приміщень, робочих місць, прийому громадян, вебресурсів, документів, електронних сервісів тощо; 2) доступність участі осіб з інвалідністю у кримінальному провадженні, окрім іншого, шляхом забезпечення розумного пристосування, допоміжних послуг, перекладу, використання простої мови та формату легкого читання тощо; а також реагувати на порушення права на доступність як на форму дискримінації, використовуючи наглядові та представницькі повноваження прокуратури [2].

З урахуванням норм Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» органи прокуратури всіх рівнів зобов'язані залучати представників громадських об'єднань осіб з інвалідністю до підготовки рішень, що стосуються прав та інтересів осіб з інвалідністю; сприяти забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами; створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю (у тому числі осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів, у яких здійснюють свою діяльність, та, відповідно, до послуг, які ними надаються [9].

У Плані заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 374-р, Офіс Генерального прокурора згадується тільки один раз у виконавцях заходу «Посилення спроможності державних та місцевих інституцій у реагуванні на випадки дискримінації» із приміткою «за згодою» [6]. Зазначене свідчить про те, що держава в особі її органів не визнає проблеми недоступності у сфері діяльності прокуратури або не звертає на неї достатньої уваги, що вкрай негативно впливає на ситуацію із забезпеченням відповідних прав і потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Наслідком недостатньої законодавчої регламентації питання забезпечення доступу осіб з інвалідністю до послуг, які надаються органами прокуратури, є те, що на сьогодні архітектурна доступність приміщень органів прокуратури та прилеглої території залишається на низькому рівні. На жаль, цифри чи інші офіційні відомості, які б це підтверджували, в загальному доступі відсутні. Однак, зважаючи на загальнодержавну проблему архітектурної бар'єрності, очевидно, що вона стосується також прокуратури.

Офіційні сайти та інформаційні матеріали прокуратури не завжди відповідають вимогам інформаційної доступності для осіб з інвалідністю з сенсорними та інтелектуальними порушеннями. У контексті цього питання доречно згадати розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1046-р «Про схвалення рекомендацій щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття» [11]. Одноименні рекомендації

спрямовані на забезпечення доступності сприйняття інформації, що викладається суб'єктами владних повноважень. Одна саме рекомендаційний характер цього документу є ключовою перешкодою для його дотримання владними інституціями всупереч прогресивності закріплених у ньому підходів. Як наслідок, органи прокуратури в своїй діяльності користуються застарілими інструкціями з діловодства, порушуючи вимоги інформаційної доступності для осіб з інвалідністю.

Типові процедури прийому громадян, оформлення звернень, прийому показань також характеризуються бар'єрністю. Звертаємо увагу, що Інструкція про порядок забезпечення доступу до публічної інформації в органах прокуратури України, затверджена наказом Генерального прокурора від 06 серпня 2020 р. № 363, містить одну згадку про осіб з інвалідністю: «У разі якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості тощо) особа не може подати письмовий запит, його оформлення здійснюється працівниками спеціальних структурних підрозділів (відповідальними особами) органів прокуратури та працівниками окружних прокуратур згідно з розподілом обов'язків із зазначенням в запиті свого прізвища, імені, по батькові, контактного телефону та наданням копії запиту особі, яка його подала» [8]. Очевидно, що цього вкрай недостатньо для забезпечення доступності відповідної роботи органів прокуратури. Ба більше, законодавче положення містить неприйнятну термінологію, а саме: заборонене до використання в нормативно-правових актах словосполучення «обмежені фізичні можливості».

Під час кримінального провадження особи з інвалідністю також можуть потребувати спеціальних умов: належне освітлення, переклад жестовою мовою, можливість свідчити в присутності довіреної особи тощо. Відсутність єдиних процедур (за винятком законного представництва недієздатних) та стандартів ускладнює реальну можливість реалізувати ці гарантії.

Працівники прокуратури часто не мають належної підготовки з питання особливостей підтримки та комунікації з особами з інвалідністю. Відсутнє системне навчання і відповідні достатні методичні матеріали. У цьому контексті громадські організації осіб з інвалідністю стверджують: «Заходи з підвищення обізнаності працівників ... прокуратури з питань інвалідності не забезпечують належного рівня підготовки відповідних спеціалістів до взаємодії,

підтримки та надання інклюзивних послуг особам з інвалідністю у сферах правосуддя й доступу до безоплатних правничих послуг» [5].

Ще одним суттєвим недоліком в діяльності органів прокуратури, властивим більшості владних інституцій, є ігнорування потенціалу громадських організацій осіб з інвалідністю як потужних партнерів держави у вирішенні питань, пов'язаних з інвалідністю, забезпеченням прав і законних потреб цієї категорії населення засобами, окрім іншого, надання інформаційно-консультативної підтримки, здійснення моніторингу тощо.

Важливо зазначити, що перелік наведених недоліків не вичерпується зазначеним.

Резюмуючи, ми дійшли **висновків** стосовно того, що прокуратура як інститут що стоїть на варті законності і захисту прав громадян, має забезпечувати рівний доступ осіб з інвалідністю до своїх послуг. Наявні законодавчі норми й практика вкрай незначною мірою забезпечують такі гарантії. Системне вирішення цих проблем потребує комплексного підходу: забезпечення належної законодавчої регламентації, здійснення організаційних заходів, поси-

лення партнерства з громадянським суспільством тощо. Окрім іншого, потрібно, щоб були здійснені такі кроки: 1) запровадження і проведення на постійній основі обов'язкових навчальних програм для працівників прокуратури щодо прав осіб з інвалідністю, принципів недискримінації, методів комунікації, процедур забезпечення доступності тощо; 2) розробка та доведення до відома відповідних працівників органів прокуратури методичних рекомендацій щодо прийому звернень від осіб з інвалідністю, проведення допитів таких осіб, роботи з жертвами та потерпілими з інвалідністю з урахуванням їх індивідуальних потреб тощо; 3) проведення щорічних моніторингів доступності послуг прокуратури з публікацією результатів і планів усунення недоліків. Ключове місце серед необхідних до здійснення кроків належить вдосконаленню законодавства з питання діяльності прокуратури, яке повинне враховувати права і законні потреби осіб з інвалідністю, відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Загалом ситуація потребує глибокого аналізу та розвитку на всіх рівнях: від наукового до практичного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заключні зауваження щодо об'єднаних другого і третього періодичних звітів України про виконання Конвенції про права осіб з інвалідністю. URL: <https://naiu.org.ua/archives/news/komitet-on-z-prav-osib-z-invalidnistyu-nadav-ukrayini-rekomendatsiyi-stosovno-zabezpechennya-prav-lyudej-z-invalidnistyu-z-urahuvannyam-mizhnarodnyh-standartiv>
2. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Порадник для громадських організацій: адвокатування прав осіб з інвалідністю. НАІУ. 2024. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/naiu_advocatingguideua_v04.pdf
5. Права осіб з інвалідністю: Голос кожної і кожного в центрі уваги. К. 2024. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/naiu_alternatereport_v03-1.pdf
6. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 берез. 2025 р. № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text>
7. Про затвердження Стратегії розвитку прокуратури на 2025-2028 роки : наказ Генерального прокурора від 08 жовт. 2025 р. URL: [https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2fold.gp.gov.ua%2Fua%2Ffile_downloader.html%3F_m%3Dfslib%26_t%3Dfsfile%26_c%3Ddownload%26file_id%3D274671%26fbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAYnJpZBExdGhsTWVLUm1MOTZ5bHJyZHNydGMGYXBwX2lkEDiyMjAzOTE3ODgyMDA4OTIAAR69Ktpbi7BNAXVU2RryBAIIHJ9VAESsmo1A3GjQdhhbFtjzZxCw5ryiYeF0hA_aem_neASXbe_fuMMPcgcRDilcQ&h=AT2nh_YHtDWBDNey2MseYKIFZq0EK_k7TRcmjDIy-KPU1iu_QmfVuPzARXOm5LHS_ek1PtDW1DUksETnWYsVJfKqz4kqwT8DUVn1-N8_3p-xMQK0Btjhy1aLYBevP5MGFJ78wHbf5KF5iEW&tn_=R\]-R&c\[0\]=AT3-om0jO6b4_0JUQERz8TVvwUZ3Re-V_BOUAGZtlypIpFgdUDOKoQ2DoErAXScOPTQR3E9FKuFoMVIFk_jg1rc144Ghzwk1cyDkP6JrI76bmRWrwCHd74YwBVleTf7BfcAXvceG92uXPi6wm3uTuJXkvx_54GKb3GIdpXIGi3FMD3CxmxbPp6YTDflsqG1](https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fold.gp.gov.ua%2Fua%2Ffile_downloader.html%3F_m%3Dfslib%26_t%3Dfsfile%26_c%3Ddownload%26file_id%3D274671%26fbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAYnJpZBExdGhsTWVLUm1MOTZ5bHJyZHNydGMGYXBwX2lkEDiyMjAzOTE3ODgyMDA4OTIAAR69Ktpbi7BNAXVU2RryBAIIHJ9VAESsmo1A3GjQdhhbFtjzZxCw5ryiYeF0hA_aem_neASXbe_fuMMPcgcRDilcQ&h=AT2nh_YHtDWBDNey2MseYKIFZq0EK_k7TRcmjDIy-KPU1iu_QmfVuPzARXOm5LHS_ek1PtDW1DUksETnWYsVJfKqz4kqwT8DUVn1-N8_3p-xMQK0Btjhy1aLYBevP5MGFJ78wHbf5KF5iEW&tn_=R]-R&c[0]=AT3-om0jO6b4_0JUQERz8TVvwUZ3Re-V_BOUAGZtlypIpFgdUDOKoQ2DoErAXScOPTQR3E9FKuFoMVIFk_jg1rc144Ghzwk1cyDkP6JrI76bmRWrwCHd74YwBVleTf7BfcAXvceG92uXPi6wm3uTuJXkvx_54GKb3GIdpXIGi3FMD3CxmxbPp6YTDflsqG1)
8. Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації : наказ Генерального прокурора від 06 серп. 2020 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0363905-20#n26>
9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
10. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
11. Про схвалення рекомендацій щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1046-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1046-2023-%D1%80#Text>

Соцька А.М. ВРАХУВАННЯ ПРАВ І ПОТРЕБ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ПРОКУРАТУРУ ТА ПРАКТИЦІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується рівень врахування прав і потреб осіб з інвалідністю в законодавстві України про прокуратуру та практиці його застосування. Вихідною позицією є розуміння прокуратури як ключового інституту публічної влади, що здійснює функції захисту прав і свобод людини, представництва інтересів громадян у суді, а також нагляду за додержанням законів у сфері кримінальної юстиції. Обґрунтовується актуальність проблеми з огляду на ключову роль прокуратури у захисті прав і свобод людини, особливо в умовах збройного конфлікту, коли особи з інвалідністю належать до найбільш уразливих груп населення. Проаналізовано норми Конституції України, Закону України «Про прокуратуру», підзаконних актів і стратегічних документів, а також положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Обґрунтовується висновок про те, що спеціальне законодавство у сфері діяльності прокуратури майже не містить положень, спрямованих на забезпечення доступності та врахування індивідуальних потреб осіб з інвалідністю, а наявні норми здебільшого мають обмежувальний, а не гарантійний характер. У статті окреслюються ключові проблеми практичного характеру: архітектурна, інформаційна та процедурна бар'єрність органів прокуратури; недостатній рівень підготовки працівників прокуратури до взаємодії з особами з різними формами інвалідності; ігнорування потенціалу громадських організацій осіб з інвалідністю як партнерів у формуванні та реалізації державної політики тощо. На підставі проведеного аналізу сформульовано висновок про необхідність комплексного підходу до вирішення окреслених проблем, що передбачає удосконалення законодавства, запровадження системних навчальних програм, розробку методичних рекомендацій і проведення регулярного моніторингу доступності діяльності органів прокуратури.

Ключові слова: особа з інвалідністю, прокуратура, спеціалізована антикорупційна прокуратура, доступність, бар'єр, інклюзія, представництво інтересів, недієздатність.

Sotska A.M. CONSIDERATION OF THE RIGHTS AND NEEDS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE LEGISLATION OF UKRAINE ON THE PROSECUTOR'S OFFICE AND THE PRACTICE OF ITS IMPLEMENTATION

The article examines the level of consideration of the rights and needs of persons with disabilities in Ukrainian legislation on the prosecutor's office and the practice of its application. The starting point is the understanding of the prosecutor's office as a key institution of public authority that performs the functions of protecting human rights and freedoms, representing the interests of citizens in court, and supervising compliance with laws in the field of criminal justice. The relevance of the issue is justified given the key role of the prosecutor's office in protecting human rights and freedoms, especially in the context of armed conflict, when persons with disabilities are among the most vulnerable groups of the population. The norms of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office», subordinate acts and strategic documents, as well as the provisions of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities are analyzed. The conclusion is justified that special legislation in the field of the prosecutor's office contains almost no provisions aimed at ensuring accessibility and taking into account the individual needs of persons with disabilities, and the existing provisions are mostly restrictive rather than guaranteeing in nature. The article outlines key practical problems: architectural, informational, and procedural barriers in the prosecutor's office; insufficient training of prosecutor's office employees to interact with persons with various forms of disability; ignoring the potential of civil society organizations of persons with disabilities as partners in the formation and implementation of state policy, etc. Based on the analysis, a conclusion was made about the need for a comprehensive approach to solving the outlined problems, which involves improving legislation, introducing systematic training programs, developing methodological recommendations, and conducting regular monitoring of the accessibility of the activities of the prosecutor's office.

Key words: person with a disability, prosecutor's office, specialized anti-corruption prosecutor's office, accessibility, barrier, inclusion, representation of interests, incapacity.

Дата надходження статті: 28.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

